

KONFERENSIYALAR.COM

ANJUMANLAR PLATFORMASI

**XVIII RESPUBLIKA ILMIY-
AMALIY KONFERENSIYASI**

**YANGI DAVR ILM-
FANI: INSON UCHUN
INNOVATSION G'OYA
VA YECHIMLAR**

SENTYABR, 2026

ISSN 3093-8791

ELEKTRON NASHR:
<https://konferensiyalar.com>

Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar.
XVIII Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami.
2-jild, 18-son (26-sentyabr, 2026-yil).– 182 bet.

Mazkur nashr ommaviy axborot vositasi sifatida 2025-yil, 8-iyulda
C-5669862 son bilan rasman davlat ro'yaxatidan o'tkazilgan.

Elektron nashr: <https://konferensiyalar.com>

ISSN: 3093-8791 (onlayn)

Konferensiya tashkilotchisi: "Scienceproblems Team" MChJ

Konferensiya o'tkazilgan sana: 2026-yil, 24-sentyabr

Mas'ul muharrir:

Isanova Feruza Tulqinovna

Annotatsiya

Mazkur to'plamda "Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar" mavzusidagi XVIII Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari jamlangan. Nashrda respublikaning turli oliy ta'lim muassasalari, ilmiy markazlari va amaliyotchi mutaxassislari tomonidan tayyorlangan maqolalar o'rin olgan bo'lib, ular ijtimoiy-gumanitar, tabiiy, texnik va yuridik fanlarning dolzarb muammolari va ularning innovatsion yechimlariga bag'ishlangan.

Ushbu nashr ilmiy izlanuvchilar, oliy ta'lim o'qituvchilari, doktorantlar va soha mutaxassislari uchun foydali qo'llanma bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: ilmiy-amaliy konferensiya, innovatsion yondashuv, zamonaviy fan, fanlararo integratsiya, ilmiy-tadqiqot, nazariya va amaliyot, ilmiy hamkorlik.

Barcha huquqlar himoyalangan.

© Scienceproblems team, 2026-yil

© Mualliflar jamoasi, 2026-yil

RAQAMLI MAKONDA SHAXSIY HAYOT DAXLSIZLIGI HUQUQINI KONSTITUTSIYAVIY-HUQUQIY TA'MINLASH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Nasullayev Shahzodjon Shuxrat o'g'li

Huquqni muhofaza qilish akademiyasi magistri

Email: Shahzodjonnasullayev@gmail.com

Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi sharoitida shaxsiy hayot daxlsizligi huquqini konstitutsiyaviy-huquqiy kafolatlashning dolzarb muammolari tadqiq qilingan. Global tarmoqlar, sun'iy intellekt va yirik ma'lumotlar davrida fuqarolarning shaxsga doir ma'lumotlarini ruxsatsiz yig'ish, tarqatish va undan tijorat maqsadlarida foydalanish holatlari tahlil qilingan. Xususan, bank va moliya sektorida yuz berayotgan ma'lumotlar sizib chiqishi, abituriyentlar va talabalar ma'lumotlarining xususiy oliygohlar tomonidan noqonuniy o'zlashtirilishi hamda ijtimoiy tarmoqlardagi daxlsizlikning buzilishi kabi real holatlar milliy huquqni qo'llash amaliyotidagi bo'shliqlarni ko'rsatadi. Maqolada O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi va milliy qonunchiligi Yevropa Ittifoqining GDPR hamda AQShning CCPA kabi ilg'or xalqaro standartlari bilan qiyosiy o'rganilgan. Tadqiqot natijasida axborot makonida shaxsiy daxlsizlikni ishonchli himoya qilish, "unutilish huquqi"ni joriy etish va ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash bo'yicha konstitutsiyaviy-huquqiy mexanizmlarni takomillashtirishga qaratilgan amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: shaxsiy hayot daxlsizligi, shaxsga doir ma'lumotlar, raqamli makon, konstitutsiyaviy kafolatlar, ma'lumotlar sizib chiqishi, axborot xavfsizligi, GDPR, unutilish huquqi.

IMPROVING THE CONSTITUTIONAL AND LEGAL MECHANISMS FOR ENSURING THE RIGHT TO PRIVACY IN THE DIGITAL SPACE

Nasullayev Shahzodjon Shuhrat ugli

Master of the Law Enforcement Academy

Annotation. This article examines the pressing issues of constitutionally and legally guaranteeing the right to privacy in the context of the rapid development of the digital economy and information technologies. In the era of global networks, artificial intelligence, and Big Data, cases of unauthorized collection, distribution, and commercial exploitation of citizens' personal data are analyzed. Specifically, real-world instances such as data breaches in the banking and financial sectors, the illegal misappropriation of applicants' and students' data by private educational institutions, and privacy violations on social media highlight the gaps in national law enforcement practices. The article comparatively studies the new edition of the Constitution of the Republic of Uzbekistan and national legislation against advanced international standards like the EU's GDPR and the US's CCPA. As a result of the research, practical proposals are developed aimed at improving constitutional and legal mechanisms to reliably protect personal privacy in the information space, introduce the "right to be forgotten," and ensure data security.

Key words: right to privacy, personal data, digital space, constitutional guarantees, data breach, information security, GDPR, right to be forgotten.

DOI: <https://doi.org/10.47390/ymdif-y2026v2i18/n27>

Kirish

Insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida raqamli texnologiyalar jamiyat hayotining barcha jabhalariga chuqur kirib borishi nafaqat ijobiy imkoniyatlarni, balki shaxsning fundamental huquqlariga nisbatan yangi turdagi tahdidlarni ham keltirib chiqardi. Xususan, global axborotlashuv jarayonida shaxsiy hayot daxlsizligi tushunchasi o'zining an'anaviy chegaralaridan chiqib, kiberfazo va ma'lumotlar oqimi bilan chambarchas bog'liq murakkab

huquqiy hodisaga aylandi. Alan Westinning ta'rifiga ko'ra, maxfiylik shaxsning o'zi haqidagi ma'lumotlarni qachon, qanday va qaysi darajada boshqalar bilan baham ko'rishni mustaqil belgilash huquqidir [17]. Biroq, katta hajmli ma'lumotlar va sun'iy intellekt asrida ushbu huquqni ta'minlashning klassik mexanizmlari yetarli bo'lmay qolmoqda.

Global miqyosda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishning huquqiy standarti sifatida Yevropa Ittifoqining Ma'lumotlarni himoya qilish to'g'risidagi umumiy reglamenti (GDPR) [4] va AQShning Kaliforniya shtati iste'molchilarining maxfiyligi to'g'risidagi qonuni (CCPA) [15] kabi hujjatlar xalqaro andozalarni belgilab berdi. Ushbu hujjatlar shunchaki texnik cheklovlar emas, balki shaxsning o'z ma'lumotlari ustidan nazoratini ta'minlovchi konstitutsiyaviy kafolatlar sifatida ko'riladi. Zero, Helen Nissenbaum ta'kidlaganidek, maxfiylik "kontekstual yaxlitlik" sifatida qaralishi lozim, ya'ni axborotning tarqalishi muayyan ijtimoiy kontekst va normalarga muvofiq bo'lishi shart [2].

O'zbekiston Respublikasida ham raqamli makonda inson huquqlarini himoya qilish masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi. Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 31-moddasida har bir shaxsning shaxsiy hayoti daxlsiz bo'lishi, o'z shaxsiga doir ma'lumotlarni himoya qilish huquqiga egaligi mustahkamlab qo'yildi [6]. Bu konstitutsiyaviy norma Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi [12] va Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt [13] talablariga to'la mos keladi. Shunga qaramay, amaldagi "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi [7] va "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi [8] Qonunlarning ijro mexanizmlarini raqamli ekotizimning shiddatli o'zgarishlariga moslashtirish zarurati mavjud.

"Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi [9] doirasida amalga oshirilayotgan islohotlar davlat va jamiyat boshqaruvini to'liq raqamlashtirishni nazarda tutadi. Bu jarayonda fuqarolarning raqamli profillari yaratilishi, biometrik ma'lumotlar va elektron davlat xizmatlaridan foydalanish ko'lamining kengayishi shaxsiy daxlsizlikning buzilish xavfini oshiradi. Daniel Solove o'zining "Understanding Privacy" asarida ta'kidlaganidek, maxfiylikning buzilishi shunchaki ma'lumotning oshkor bo'lishi emas, balki shaxs ustidan raqamli kuzatuv va ma'lumotlarni noto'g'ri agregatsiya qilish orqali manipulyatsiya qilishdir [1].

Hozirgi vaqtda O'zbekiston qonunchiligida shaxsiy ma'lumotlar daxlsizligini buzganlik uchun Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks [11] va Jinoyat kodeksida [10] tegishli choralalar belgilangan bo'lsa-da, profilaktik va konstitutsiyaviy himoya mexanizmlari xalqaro standartlar, xususan, Yevropa Kengashining 108-sonli Konvensiyasi [14] talablariga to'liq javob berishi uchun takomillashtirishni talab etadi. Neil Richardsning fikricha, raqamli asrda "intellektual maxfiylik" tushunchasi fuqarolik erkinliklarining asosi bo'lib, u shaxsning raqamli makonda erkin fikrlashi va harakatlanishi uchun kafolatdir [3].

Shu nuqtai nazardan, ushbu maqolada raqamli makonda shaxsiy hayot daxlsizligi huquqini ta'minlashning zamonaviy tendensiyalari, BMTning Inson huquqlari bo'yicha oliy komissari boshqarmasi hisobotlaridagi tavsiyalar [16] va rivojlangan davlatlar tajribasi asosida milliy qonunchilikni takomillashtirish masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi — axborotlashgan jamiyatda inson huquqlarining himoyalanganlik darajasini oshirishga qaratilgan konstitutsiyaviy-huquqiy takliflarni ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Ushbu tadqiqotni amalga oshirishda qiyosiy-huquqiy, tizimli tahlil, mantiqiy xulosa chiqarish, shuningdek, induksiya va deduksiya kabi ilmiy bilish metodlaridan izchil

foydalanildi. Xususan, O'zbekiston Respublikasining raqamli va konstitutsiyaviy huquqqa oid qonunchiligi, jumladan, yangi tahrirdagi Konstitutsiya [6], "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi [7] hamda "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi [8] qonunlari Yevropa Ittifoqining Ma'lumotlarni himoya qilish to'g'risidagi umumiy reglamenti (GDPR) [4], AQShning CCPA [15] hamda Yevropa Kengashining 108-sonli Konvensiyasi [14] kabi ilg'or xalqaro-huquqiy hujjatlar bilan bevosita qiyosiy tahlil qilindi. Tadqiqot jarayonida huquqni qo'llash amaliyotidagi muammolarni aniqlash maqsadida empirik tahlil usulidan ham foydalanilib, jamiyatimizdagi mavjud real holatlar (*bank sirlarining sizib chiqishi, ta'lim tizimidagi ma'lumotlar savdosi*) yuridik nazariyalar bilan solishtirildi.

Raqamli makonda shaxsiy hayot daxlsizligi masalasi xalqaro huquq, sotsiologiya va falsafa sohasidagi yetakchi olimlar tomonidan fundamental darajada tadqiq etilgan. Ularning ilmiy konsepsiyalari raqamli asr qonunchiligining nazariy asosi bo'lib xizmat qiladi.

Maxfiylik nazariyasining asoschilaridan biri Alan Westin o'zining klassik "Privacy and Freedom" asarida daxlsizlikka insonning o'zi haqidagi ma'lumotlarni o'zi boshqarish huquqi sifatida ta'rif beradi. Westinning fikricha, erkin jamiyatda fuqarolar o'z shaxsiy hududlariga kim, qachon va qay darajada aralashishini cheklash imkoniyatiga ega bo'lishlari shart [17]. Ushbu tayanch g'oya BMTning Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi (12-modda) [12] va Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt (17-modda) [13] normalarining bugungi kundagi ifodasi hisoblanadi.

Raqamli texnologiyalar davridagi daxlsizlik muammosi Daniel J. Solovening "Understanding Privacy" asarida yangi bosqichga olib chiqilgan. Solove maxfiylikni bitta mavhum huquq emas, balki "muammolar taksonomiyasi" (*axborotni yig'ish, qayta ishlash, tarqatish va daxlsizlikka aralashuv*) nuqtai nazaridan ko'rib chiqishni taklif etadi. U axborot tizimlarida xavfsizlikning ta'minlanmasligi hamda ma'lumotlarning sizib chiqishi insonning huquqlari poymol bo'lishining eng xavfli shakli ekanini isbotlagan [1]. Bugungi kunda O'zbekistonning moliya va bank sektorida yuz berayotgan ma'lumotlar ko'chaga chiqib ketishi va insayderlik holatlarini to'laqonli anglashda ushbu asar muhim metodologik manba sanaladi.

Taniqli amerikalik olim Helen Nissenbaum esa o'zining "Privacy in Context: Technology, Policy, and the Integrity of Social Life" nomli izlanishida "kontekstual yaxlitlik" deb nomlangan o'ziga xos nazariyani ilgari suradi. Nissenbaumga ko'ra, axborot doimo muayyan bir ijtimoiy muhitda va aniq maqsadda yig'iladi. Agar ushbu axborot o'z maqsadidan tashqariga chiqib, ruxsatsiz boshqa kontekstga o'tkazilsa — bu daxlsizlikning qo'pol buzilishi hisoblanadi [2]. Nissenbaumning ushbu nazariyasi amaliyotimizdagi dolzarb muammoga yorqin misoldir. Davlat imtihonlari bazasidan abituriyentlarning ro'yxati, paroli, telefon raqami va manzillarining xususiy universitetlarga tijorat va marketing maqsadida olib berilishi aniq kontekstual yaxlitlik tamoyilining buzilishidir.

Raqamli kuzatuv borasidagi xatarlar Neil Richardsning "Intellectual Privacy: Rethinking Civil Liberties in the Digital Age" kitobida qamrab olingan. Richards raqamli makonda, xususan internetda shaxslar kuzatuvsiz va xatarsiz ma'lumot qidirishi, fikr yuritishi va yozishmalar olib borishi fuqarolik erkinliklarining poydevori ekanligini ta'kidlaydi [3]. Shuningdek, Colin J. Bennett va Charles D. Raab "The Governance of Privacy: Policy Instruments in Global Perspective" asarida davlat miqyosidagi qonunchilik va o'z-o'zini tartibga solish siyosatlarini qiyoslab, faqat kuchli sanksiyalar mexanizmigina ma'lumotlar oqishini to'xtata olishini asoslab berishgan [5].

Xalqaro xujjatlar va tashkilotlar tajribasi doirasida BMT Inson huquqlari Oliy Komissarligi Boshqarmasi tomonidan maxsus tayyorlangan "The Right to Privacy in the Digital Age" hisoboti ahamiyatga molik. Hisobotda davlatlar va yirik xususiy korporatsiyalar tomonidan shaxsga doir ma'lumotlarning nazoratsiz agregatsiya qilinishi inson qadr-qimmatiga tahdid sifatida qayd etilib, davlatlar zimmasiga shaxsiy ma'lumotlarni jiddiy himoya qilish majburiyati yuklatilgan [16].

Mahalliy qonunchilik va ilmiy adabiyotlarda shaxsiy daxlsizlik masalasi endigina takomillashib bormoqda. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi (141-1, 141-2-moddalar) [10] hamda Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi (46-1, 46-2-moddalar)da [11] shaxsga doir ma'lumotlarni qonunga xilof ravishda yig'ish va tarqatish uchun jazo choralari kiritilgan. Shuningdek, "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi [9] doirasida axborot xavfsizligini ta'minlash chora-tadbirlari belgilangan. Biroq, mahalliy adabiyotlarda daxlsizlik huquqining texnologik korporatsiyalar va raqamli xizmatlar tomonidan buzilishi post-faktum jazolanishi masalasi o'rganilgan bo'lsa-da, profilaktik mexanizmlar, ya'ni xorijdagi kabi tizimni dizayn qilish bosqichidanoq maxfiylikni ta'minlash ("*privacy by design*") konsepsiyasi yetarlicha yoritilmagan. Raqamli makonda shaxsiy hayot daxlsizligini ta'minlash masalasi xalqaro olimlar tomonidan turli nazariy burchaklardan yoritilgan bo'lsa-da, ularni O'zbekistonning hozirgi regulativ tizimiga implementatsiya qilish va milliy muammolarga (*bank ma'lumotlarining tarqalishi, ta'limdagi xususiy xizmatlarning axborot tajovuzi*) yechim topish mazkur tadqiqotning asosiy ilmiy bo'shlig'i va maqsadini belgilab beradi.

Asosiy qism

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining yangi tahririda shaxsiy hayot daxlsizligi insonning ajralmas va daxlsiz huquqi sifatida oliy yuridik kuchga ega normalar bilan mustahkamlandi [6]. Konstitutsiyaviy darajadagi ushbu kafolatlar Inson huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasining 12-moddasi [12] hamda Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro paktning 17-moddasi [13] talablariga to'laqonli javob beradi. Shu bilan birga, "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasining [9] izchil amalga oshirilishi natijasida iqtisodiyot, ta'lim, davlat boshqaruvi va ijtimoiy xizmatlar to'liq elektron platformalarga ko'chirilmoqda. Biroq, raqamli makonning cheksizligi va axborot texnologiyalarining o'ta tezkorlik bilan o'zgarishi sharoitida, amaldagi yuridik normalar va huquqni qo'llash amaliyoti o'rtasida jiddiy ziddiyatlar yuzaga kelmoqda. Daniel J. Solove ta'kidlaganidek, zamonaviy axborot jamiyatida shaxsiy hayot daxlsizligi shunchaki "yolg'iz qoldirilish huquqi" emas, balki shaxsning o'ziga tegishli raqamli izlar (digital footprints) va ma'lumotlar bazalari ustidan yuridik va texnik nazorat o'rnatish qobiliyatidir [1; 34-36-b.]. Hozirgi kunda O'zbekiston hududida fuqarolarning shaxsga doir ma'lumotlariga ruxsatsiz aralashish, ulardan yashirincha tijorat va manipulyatsiya maqsadlarida foydalanish holatlari keskin ortib bormoqda. Buni quyidagi uchta yirik tarmoqli muammolar misolida ko'rib chiqish mumkin.

Raqamli iqtisodiyotning eng muhim bo'g'ini hisoblangan bank-moliya sektorida fuqarolarning shaxsiy va moliyaviy ma'lumotlari xavfsizligini ta'minlash eng o'tkir muammoga aylangan. O'zbekiston Respublikasining "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi qonuni [7] va "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi qonunlari [8] axborot tizimlarida ma'lumotlarni himoya qilishning asosiy qoidalarini belgilab bergan bo'lsa-da, amaliyotda tijorat banklari, elektron to'lov tizimlari va mikromoliya tashkilotlari bazasidan fuqarolarning pasport ma'lumotlari,

bank karta raqamlari, tranzaksiya tarixi va JShShIR (PINFL) raqamlari uchinchi shaxslarga sizib chiqishi (data breach) holatlari muntazam kuzatilmoqda.

Xususan, firibgarlar fuqarolarga qo'ng'iroq qilib, ularning qaysi bank xizmatlaridan foydalanishi, hisobida qancha mablag' borligi va so'nggi to'lovlari haqidagi aniq insayderlik ma'lumotlariga tayangan holda jinoyat sodir etishmoqda. Bu shuni ko'rsatadiki, moliyaviy tashkilotlar ichida mijoz ma'lumotlarini himoya qilishning texnik-huquqiy mexanizmlari yetarli emas. Xorijiy tajribaga yuzlanadigan bo'lsak, Yevropa Ittifoqining GDPR reglamentiga asosan, bank yoki kompaniya bazasidan ma'lumot sizib chiqsa, tashkilot zudlik bilan (72 soat ichida) nazorat organini ogohlantirishi hamda jabrlanuvchilarga kompensatsiya to'lashi, shuningdek, yillik aylanmasining 4 foizigacha bo'lgan miqdorda ulkan moliyaviy jarimaga tortilishi belgilangan [4]. Bizning milliy qonunchiligimizda esa O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi (141-1, 141-2-moddalar) [10] va Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksida (46-1, 46-2-moddalar) [11] javobgarlik faqat huquqbuzar jismoniy shaxsga (xodimga) nisbatan belgilanadi, biroq ma'lumotlar himoyasini ta'minlamagan yuridik shaxsga (bankka yoki to'lov tizimiga) nisbatan qat'iy moliyaviy sanksiyalar mavjud emas.

Yana bir jiddiy konstitutsiyaviy-huquqiy muammo — bu ta'lim xizmatlari bozorida fuqarolarning shaxsiy ma'lumotlari ustidan "axborot savdosi"ning avj olishidir. So'nggi yillarda davlat oliy ta'lim muassasalariga qabul test sinovlarida qatnashgan abituriyentlarning to'liq ro'yxati, to'plagan ballari, yashash manzili va shaxsiy telefon raqamlari qandaydir yo'llar bilan xususiy universitetlar va nodavlat ta'lim muassasalari qo'lga o'tib ketishi holatlari keng kuzatilmoqda. Imtihondan o'ta olmagan abituriyentlarga darhol xususiy oliygohlardan ularning ismi-sharifi bilan murojaat qilingan marketing SMS-xabarlar va qo'ng'iroqlari kelib tushadi.

Ushbu holat O'zbekiston Respublikasining "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi qonunining [7] eng tayanch prinsipi — ma'lumotlar subyektining yozma yoki elektron rozilgisiz uning ma'lumotlarini uchinchi shaxslarga berish taqiqlanishi qoidasining to'g'ridan-to'g'ri va ommaviy buzilishidir. AQSh huquqi tajribasi bo'lmish CCPA (California Consumer Privacy Act) qonuniga ko'ra, iste'molchi o'z ma'lumotlarini sotishni taqiqlash (Right to opt-out of sale) mutlaq huquqiga ega va bunday harakatlar uchun sud orqali yirik miqdorda ma'naviy zarar undirish mumkin [15].

Helen Nissenbaumning "kontekstual yaxlitlik" (Privacy in Context) nazariyasiga tayansak, abituriyent o'z hujjatlarini faqatgina davlat test sinovlarida ishtirok etish (ya'ni ta'lim va davlat xizmati) kontekstida taqdim etadi [2; 120-125-b.]. Bu ma'lumotlarning uning rozilgisiz xususiy sektorning tijorat va marketing maqsadlariga o'tkazib yuborilishi shaxsiy daxlsizlikning qo'pol buzilishidir va bu holat zudlik bilan prokuratura va O'zkomnazorat kabi organlarning jiddiy tekshiruvi hamda korporativ javobgarlik ostiga olinishi shart.

Raqamli makondagi uchinchi muammoli yo'nalish — bu Telegram botlar, ijtimoiy tarmoqlar va turli nolegal platformalar orqali fuqarolarning maxfiy ma'lumotlarini oshkor qilish va kiberbulling holatlaridir. Hozirgi kunda shaxsning telefon raqami yoki avtomobil davlat raqami orqali uning yashash manzili, qarindoshlari va JShShIR raqamini arzimasi to'lov evaziga topib beradigan qora bozor botlari faoliyat yuritmoqda. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarda shaxslarning rozilgisiz ularning yozishmalari, rasmlari yoki oilaviy sirlarini ommaga tarqatib yuborish holatlari uchramoqda.

BMT Inson huquqlari Oliy Komissarligi Boshqarmasi (OHCHR) hisobotida shaxsning yozishmalari va raqamli identifikatsiyasining himoyasi uning jismoniy xavfsizligi kabi muhim ekani ta'kidlanadi [16]. Ushbu tahdidlarga qarshi kurashishda Yevropa Kengashining 108-sonli Konvensiyasi xalqaro standart muhim yechimlarni taklif etadi. Unga ko'ra, har bir fuqaro o'zi haqidagi qonunga xilof ravishda to'plangan yoki eskirgan ma'lumotlarni qidiruv tizimlari va ijtimoiy tarmoqlardan o'chirib tashlashni talab qilish huquqiga — "Unutilish huquqi"ga (*Right to be forgotten*) ega [14]. O'zbekiston qonunchiligida ma'lumotlarga o'zgartirish kiritish talabi mavjud bo'lsa-da, raqamli makonda axborotni to'liq o'chirib tashlashni (unutilish huquqini) ta'minlovchi aniq va majburlovchi yuridik protseduralar belgilanmagan. Colin J. Bennett va Charles D. Raab o'z asarlarida to'g'ri ta'kidlaganidek, raqamli asrda shaxsiy daxlsizlik siyosatini davlat boshqaruvining qat'iy sanksiyalari va huquqiy tartibga solish vositalarisiz faqatgina axloqiy normalar bilan ta'minlash imkonsizdir [5; 89-91-b.].

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda shaxsiy hayot daxlsizligini ta'minlash bo'yicha konstitutsiyaviy normalar [6] va asosiy qonunlar mavjud bo'lsa-da, raqamli xizmatlar, banklar, ta'lim platformalari va ijtimoiy tarmoqlar (korporativ sektor) faoliyatida ma'lumotlar maxfiylikni ta'minlovchi huquqiy sanksiyalar mexanizmi (Data Clauses va Data breach notification) ishlamayapti. Neil Richards aytganidek, insonning fuqarolik erkinliklarini kafolatlash uchun biz qonunchiligimizni raqamli asrning intellektual va texnologik xatarlariga moslashtirgan holda qayta ko'rib chiqishimiz (rethinking) zarur [3; 55-58-b.].

Takliflar (Milliy qonunchilikni takomillashtirish bo'yicha huquqiy yechimlar)

Yuridik shaxslar uchun aylanmadan jarima solish tizimini joriy etish. Yevropa Ittifoqining GDPR reglamenti [4] hamda Colin J. Bennetning huquqiy nazariyasiga [5] tayangan holda, mijozlarning shaxsiy ma'lumotlari sizib chiqishiga yo'l qo'ygan tijorat banklari, nodavlat ta'lim muassasalari va elektron to'lov tizimlariga nisbatan yillik moliyaviy aylanmasining ma'lum bir foizi miqdorida ma'muriy-moliya sanksiyalarini qo'llashni qonunchilikda mustahkamlash zarur. Hozirgi kabi faqat aybdor xodimni javobgarlikka tortish amaliyoti [10, 11] yuridik shaxslarni axborot xavfsizligiga sarmoya kiritishga unday olmaydi.

"Ma'lumotlar sotilishini taqiqlash" huquqini mutlaqlashtirish. AQShning CCPA qonuni [15] hamda Helen Nissenbaumning "kontekstual yaxlitlik" prinsipi [2] asosida, "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi qonunga [7] shaxsning o'z ma'lumotlarini uchinchi shaxslarga tijorat yoki marketing maqsadlarida berilishini bir tomonlama taqiqlovchi maxsus norma kiritilishi lozim. Bu abituriyentlar va talabalar ma'lumotlarining xususiy universitetlar o'rtasida sotilishiga chek qo'yadi.

"Unutilish huquqi"ni (*Right to be forgotten*) qonuniylashtirish. Yevropa Kengashining 108-sonli Konvensiyasi [14] hamda BMT Inson huquqlari bo'yicha oliy komissari boshqarmasi ko'rsatmalaridan [16] kelib chiqib, raqamli makonda (*ijtimoiy tarmoqlar, Telegram botlar, qidiruv tizimlari*) fuqarolar o'zlari haqidagi eskirgan, noaniq yoki daxlsizlikka putur yetkazuvchi ma'lumotlarni so'zsiz o'chirib tashlashni talab qilish huquqiga ega bo'lishlari uchun aniq protsessual mexanizm yaratilishi shart.

Hodisa haqida majburiy xabardor qilish. Ma'lumotlar bazasiga kiberhujum uyushtirilganda yoki ma'lumotlar oqishi yuz berganda, "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi qonunni [8] to'ldirgan holda, tashkilotlarni qisqa muddat ichida (*masalan, 72 soat*) vakolatli davlat organini hamda ma'lumotlari sizib chiqqan fuqarolarni zudlik bilan ogohlantirishga

majburlovchi imperativ norma kiritish taklif etiladi. Daniel Solove uqtirganidek, fuqaroning xabardor bo'lmasligi uning zaifligini yanada oshiradi [1].

Xulosa.

O'tkazilgan huquqiy tahlillar va huquqni qo'llash amaliyotidagi muammolar yuzasidan shunday qat'iy xulosaga kelish mumkinki, O'zbekiston Respublikasida shaxsiy hayot daxlsizligi huquqini raqamli makonda himoya qilish endilikda faqatgina deklarativ tusdagi normalar bilan cheklanib qolmasligi shart.

Raqamlashtirish siyosati iqtisodiyot va davlat boshqaruvini qanchalik jadal rivojlantirmasin, eng oliy qadriyat bo'lgan inson va uning shaxsiy sarhadlari texnologik korporatsiyalar hamda xususiy sektorning tijorat obyektiga aylanib qolishiga yo'l qo'yib bo'lmaydi. Bizning fikrimizcha, bugungi kundagi asosiy muammo shaxsiy hayotni himoya qiluvchi qonunlarning umuman yo'qligida emas, balki o'rnatilgan talablarni buzganlik uchun yuridik shaxslarga nisbatan qo'llaniladigan iqtisodiy sanksiyalarning o'ta zaifligidir. Ma'lumotlarning noqonuniy savdosi (masalan, abituriyentlar bazasini xususiy oliygohlarga berish) yoki banklardan axborot sizib chiqishi orqali ko'riladigan tijorat foydasi hozirgi kundagi ma'muriy jarimalardan yuqori bo'lar ekan, bu kabi huquqbuzarliklar tizimli ravishda davom etaveradi.

Shu bois, raqamli axborot makonida fuqarolarning daxlsizligini ta'minlash uchun qonunchiligimizda post-faktum (*zarar ko'rilgandan keyin jazolash*) yondashuvidan voz kechib, profilaktik va qat'iy iqtisodiy jazolash mexanizmlariga o'tishimiz zarur. "Unutilish huquqi" va ma'lumotlarni uchinchi shaxslarga tijorat maqsadda sotishni bir tomonlama taqiqlash (opt-out) kabi yangi huquqiy institutlarning joriy etilishi nafaqat xalqaro standartlarga moslashishni, balki birinchi navbatda, fuqarolarimizning raqamli iqtisodiyotga va elektron hukumatga bo'lgan ishonchini mustahkamlashni kafolatlaydi. Shundagina Yangi O'zbekiston Konstitutsiyasida mustahkamlangan inson qadr-qimmati va shaxs daxlsizligi tamoyillari kiberfazoda o'zining mutlaq va amaliy tasdig'ini topadi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Daniel J. Solove. "Understanding Privacy". Harvard University Press, 2008. URL: <https://ssrn.com/abstract=1127888>
2. Helen Nissenbaum. "Privacy in Context: Technology, Policy, and the Integrity of Social Life". Stanford University Press, 2009.
3. Neil Richards. "Intellectual Privacy: Rethinking Civil Liberties in the Digital Age". Oxford University Press, 2015.
4. Yevropa Ittifoqining Shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha Bosh reglamenti (General Data Protection Regulation - GDPR). URL: <https://gdpr-info.eu/>
5. Colin J. Bennett, Charles D. Raab. "The Governance of Privacy: Policy Instruments in Global Perspective". MIT Press, 2006.
6. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi (Yangi tahriri). (2023-yil 30-aprel). URL: <https://lex.uz/docs/6445145>
7. "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni (O'RQ-547-son, 02.07.2019). URL: <https://lex.uz/docs/-4396419>
8. "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni (O'RQ-764-son, 15.04.2022). URL: <https://lex.uz/docs/5960604>

9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risidagi Farmoni (PF-6079-son, 05.10.2020). URL: <https://lex.uz/docs/5030957>
10. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. URL: <https://lex.uz/docs/111453>
11. O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi (46-1 va 46-2-moddalar). URL: <https://lex.uz/docs/97664>
12. Inson huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasi (UDHR) - 12-modda. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
13. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt (ICCPR) - 17-modda. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>
14. Yevropa Kengashining shaxsiy ma'lumotlarni avtomatlashtirilgan tarzda qayta ishlashda shaxslarni himoya qilish to'g'risidagi 108-sonli Konvensiyasi (Convention 108+). URL: <https://www.coe.int/en/web/data-protection/convention108-and-protocol>
15. California Consumer Privacy Act (CCPA) - AQSh, Kaliforniya shtati qonuni. URL: <https://oag.ca.gov/privacy/ccpa>
16. BMT Inson huquqlari Oliy Komissarligi Boshqarmasi (OHCHR) hisoboti: "The Right to Privacy in the Digital Age". URL: <https://www.ohchr.org/en/privacy-in-the-digital-age>
17. Alan Westin. "Privacy and Freedom". Atheneum, 1967. URL: <https://scholarlycommons.law.wlu.edu/wlulr/vol25/iss1/20/>.

YANGI DAVR ILM-FANI: INSON UCHUN INNOVATSION G'OYA VA YECHIMLAR

XVIII RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI MATERIALLARI

2026-yil, sentyabr

Mas'ul muharrir: *F.T.Isanova*
Texnik muharrir: *N.Bahodirova*
Diszayner: *I.Abdihakimov*

Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar.

XVIII Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami.
2-jild, 18-son (26-sentyabr, 2026-yil). – 182 bet.

Mazkur nashr ommaviy axborot vositasi sifatida 2025-yil, 8-iyulda
C-5669862 son bilan rasman davlat ro'yaxatidan o'tkazilgan.

ISSN: 3093-8791 (onlayn)

Elektron nashr: <https://konferensiyalar.com>

Konferensiya tashkilotchisi: "Scienceproblems Team" MChJ

Konferensiya o'tkazilgan sana: 2026-yil, 24-sentyabr.

Barcha huquqlar himoyalangan.
© Science problems team, 2026-yil.
© Mualliflar jamoasi, 2026-yil.